

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Adjektiv är sånt man är
En studie av adjektivbruk i gymnasieelevers textproduktion

Sandra Haag

Interdisciplinärt självständigt arbete med utbildningsvetenskaplig
inriktning, 15 poäng

Ht 2008

Handledare: Sofia Tingsell

Examinator: Lars-Gunnar Andersson

Sammanfattning

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur och i vilken mån gymnasieelever använder adjektiv i sin skriftliga produktion. Huvudsyftet är att utröna om det finns några tydliga kopplingar mellan specifika drag i adjektivbruket och texters betyg, samt om det finns några tydliga könsrelaterade skillnader i användningen av adjektiv.

Studiematerialet utgörs av 145 texter skrivna av gymnasieelever från Stockholm, Göteborg och Malmö inom ramen för de nationella proven i Svenska B eller motsvarande för Svenska som andraspråk. Undersökningen består av en övergripande studie av materialet i sin helhet samt en närstudie av ett mindre antal texter, och utförs med hjälp av grammatiska och stilistiska verktyg.

Studien tyder på att det finns ett visst samband mellan hög adjektivtätthet och höga betyg, och fynden visar också på tydliga skillnader vad gäller språklig variation, stilnivå och intensionsdjup i elevtexter med höga respektive låga betyg. Vad gäller könsspecifika skillnader använder pojkarna en något större andel adjektiv än flickorna. Flickorna använder sig emellertid av fler fristående adjektiv, medan pojkarnas adjektiv i större utsträckning är beroende av informationsflödet i texterna.

Uppsatsen avslutas med en diskussion om undersökningsfyndens pedagogiska relevans, samt betydelsen av stilistisk medvetenhet och kunskap för elevers övergripande skrivförmåga.

Innehåll

1. Inledning	3
1.1 Bakgrund.....	3
1.2 Syfte.....	4
2. Teori	5
2.1 Adjektiv som ordklass	5
2.1.1 Funktion.....	5
2.1.2 Form.....	7
2.1.3 Gränsdragning mot andra ordklasser.....	8
2.2 Adjektiv och stilistik.....	9
2.2.1 Att välja sina ord.....	9
2.2.2 Stilnivå och intension	10
2.3 Adjektiv och elevtext.....	11
2.3.1 Adjektiv för textkvalitet.....	11
2.3.2 Värdering i elevtext	12
2.3.3 Textbedömning	12
3. Metod och material	14
3.1 Metod.....	14
3.2 Material.....	15
3.2.1 Materialets sammansättning	15
3.2.2 Närstudiematerialet.....	16
4. Resultat	17
4.1 Resultat av den större studien.....	17
4.1.1 Adjektivfrekvens.....	17
4.1.2 Substantiverade adjektiv.....	18
4.1.3 Modala adjektiv.....	19
4.1.4 Sexusböjning.....	20
4.2 Resultat av närstudien.....	21
4.2.1 Adjektivfrekvens.....	21
4.2.2 Fristående adjektiv.....	22
4.2.3 Stilnivå och intension	24
5. Diskussion	28
5.1 Resultatens huvuddrag och vidare relevans.....	28
5.1.1 Adjektivbruket i materialet.....	28
5.1.2 Betygsrelaterade skillnader.....	29
5.1.3 Könsrelaterade skillnader	29
5.2 Didaktiska implikationer	30
5.2.1 Ett utvecklat språkbruk.....	30
5.2.2 Skriva uppsats.....	31
Litteratur	32

1. Inledning

Den här uppsatsen rör sig mellan två olika vetenskapliga discipliner, lingvistik och pedagogik, och speglar sålunda den vetenskapligt grundade lärarprofessionen, där frågorna *vad* och *hur* är i ständigt samspel. Skolan utgör en komplex och ombytlig arbetsmiljö, och erbjuder många olika områden för forskning och reflektion. Området för denna uppsats är elevers användning av adjektiv, ett ämne som är intressant bland annat i och med den koppling som ofta görs i skolan mellan adjektivrikedom och litterär konstnärlighet och talang.

1.1 Bakgrund

Studien *Skrivsyntax* vid Lunds universitet på 1970-talet syftade till att undersöka språkbruket hos en omfattande studiegrupp, däribland gymnasieelever. Resultatet av undersökningen med gymnasieeleverna presenteras i Tor G. Hultmans och Margareta Westmans *Gymnasist-svenska* (1977:5f). Författarna påpekar där att adjektiven ges stor plats i arbetet med textproduktion i skolan, och min egen erfarenhet i egenskap av skolelev och lärarstudent är också att elever inte sällan uppmanas att använda fler adjektiv för att göra sina texter mer levande.

Hultman och Westmans studie visar att en hög andel adjektiv i textproduktionen mycket riktigt är förknippat med högre betyg hos pojkar, men inte hos flickor. Man utreder emellertid inte närmare vad denna skillnad kan bero på, utan nöjer sig med att "kategorin innehåller ord med mycket varierande stilvärde och funktion" (Hultman & Westman, 1977: 126) och därför kan inbegripa mekanismer som inte blir synliga genom rent kvantitativa studier.

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur och i vilken utsträckning gymnasieelever använder adjektiv i sin textproduktion, och vilka slags adjektiv det då rör sig om. Särskild uppmärksamhet ägnas åt relationen mellan de adjektiv som används och texternas betyg, för att på så vis påvisa vilken effekt adjektiven har på textkvaliteten, eller åtminstone på lärarens uppfattning av den. Studien syftar också till att undersöka huruvida man kan se några könsspecifika drag i elevers adjektivbruk.

2. Teori

Detta kapitel består av tre delar, varav den första behandlar ordklassen adjektiv ur ett grammatiskt perspektiv, den andra ur ett stilistiskt perspektiv och den tredje ur ett pedagogiskt perspektiv. Dessa tre infallsvinklar sammanförs senare i en diskussion kring undersökningens resultat och dess relevans för lärande och undervisning (kapitel 5).

2.1 Adjektiv som ordklass

Denna första del av teoriavsnittet syftar till att beskriva ordklassen adjektiv ur ett rent grammatiskt perspektiv, för att på så vis klargöra de mest grundläggande ramar inom vilka undersökningen kommer att röra sig. Den innehåller dels en översikt över adjektivens funktion och form, dels en beskrivning av gränsdragningen mot andra närliggande ordklasser.

2.1.1 Funktion

I *Svenska Akademiens Grammatik* (band 2, hädanefter förkortat *SAG2*) anges att adjektiven, tillsammans med de adjektivistiska participen (se denna uppsats 2.1.2), utgör ungefär 8 % av de löpande orden i dagstidningsprosa från 1960-talet (*SAG2* 1999:153). *Svenska Akademiens Språklära* (hädanefter förkortat *SAS*) menar att andelen adjektiv i texter vanligen ligger mellan 5 % och 10 % (2003:76), vilket väl överensstämmer med uppskattningen i *SAG2*. Dessa siffror måste självklart uppfattas som mycket generellt hållna, men de erbjuder ändå en ungefärliga uppskattning av adjektivens utbredning och betydelse i språket.

Adjektivens främsta funktion är att ange egenskaper, stabila eller tillfälliga, hos vad som i *SAG2* kallas för predikationsbasen, det vill säga den referent, konkret eller abstrakt, som innehar egenskapen i fråga (1999:152). Predikationsbasen utgörs ofta av en nominalfras inom vilken adjektivet fungerar som attribut, antingen adjektivattribut, t.ex. *en stor hund*, eller predikativt attribut, t.ex. *ett tal fullt av känsla*. Predikationsbasen kan också utgöras av det nominala led som ett adjektiv som står som predikativ kongruerar med. Det rör sig då antingen om en nominalfras, t.ex. *vädret är vackert*, en infinitivfras, t.ex. *att simma är skönt*, eller en nominal bisats, t.ex. *att vintern redan*

kommit är ofattbart. Adjektiven kan i vissa fall även stå som huvudord i en nominalfras när det substantiv eller substantivistiska pronomen som adjektivet vanligen skulle fungera som attribut å saknas, t.ex. *de gamla har oftast rätt*. Adjektiven kan då sägas vara substantiverade (SAG2 1999:153).

Adjektiv är alltså en primärt karakteriserande ordklass, d.v.s. en ordklass som normalt har som uppgift att beskriva en referent. Vissa adjektiv kan emellertid sägas ha en primärt klassificerande funktion. Dessa adjektiv har som uppgift att hänföra predikationsbasen till en särskild klass, t.ex. *en ekonomisk rådgivare*. Primärt klassificerande adjektiv står oftast som attribut, och är inte graderbara så länge de används i klassificerande funktion. Många av de primärt klassificerande adjektiven kan dock användas i karakteriserande funktion, t.ex. *han är mycket ekonomisk av sig*, och är då graderbara. De vanligaste typerna av primärt klassificerande adjektiv är som följer:

- a, adjektiv som betecknar geografisk, politisk etc. tillhörighet, t.ex. *svensk, småländsk, socialdemokratisk, utsocknes*
- b, adjektiv som betecknar referentiell sfär, t.ex. *juridisk, ekonomisk, musikalisk, kvalitativ, affärsmässig*
- c, adjektiv som tidfäster predikationsbasen, t.ex. *nutida, samtida, forntida, framtida, f.d., tidigare*

(SAG2, 1999:156f)

Ibland används också adjektiv med primärt karakteriserande funktion i klassificerande betydelse, och kan då sägas vara sekundärt klassificerande. Detta sker i situationer när det av någon anledning är intressant att dela in predikationsbaser i klasser utifrån egenskaper, t.ex. *hårt bröd* och *mjukt bröd*. Det är ofta svårt att avgöra om adjektiv i den här funktionen ska ses som karakteriserande eller klassificerande, men i de tydligaste fallen av klassificerande funktion är adjektiven inte graderbara (SAG2, 1999:158).

En liten grupp adjektiv har slutligen en funktion som skiljer sig från de övrigas i och med att de varken kan påstås beskriva eller klassificera predikationsbasen. Det har istället en modal funktion, vilket innebär att de bekräftar, ifrågasätter, villkorar eller förnekar att predikationsbasen verkligen är sådan som substantivet anger. Exempel på modala adjektiv är *egentlig, eventuell, faktisk, möjlig, potentiell, skenbar, uppenbar, verklig* och *äkta* (SAG2, 1999:165f).

2.1.2 Form

Ur morfologisk synvinkel kan man tala om tre sorters adjektiv: enmorfemiga, sammansatta och avledda. Enmorfemiga adjektiv består av ett enda rotmorfem. Hit hör många av de vanligaste adjektiven, t.ex. *stor*, *gammal*, *röd* och *arg*. Sammansatta adjektiv består av flera led, varav det sista är ett adjektiv, t.ex. *blågrå*, *iskall*, *slitstark* och *genomvåt*. Avledningar, slutligen, är ord som härstammar från ord ur andra ordklasser, för adjektivens del från substantiv (t.ex. *yrkesmässig*, *tandad*, *tjuvaktig*) eller verb (t.ex. *förståelig*, *administrativ*, *sparsam*) (SAS 2003:80ff). I denna uppsats kommer även participen, d.v.s. presens particip (*älskande*, *troende*) och perfekt particip (*älskad*, *skriven*) att räknas som verbavledda adjektiv. Vissa grammatiska beskrivningar, till exempel Maria Bolanders *Funktionell svensk grammatik* (2005), listar dem istället under verben. Andra, exempelvis SAG2 (1999), räknar dem som en egen kategori.

Det främsta argumentet för att räkna participen som just adjektiv, vilket är fallet i exempelvis SAS (2003), är att de i princip fyller samma funktion som adjektiv och dessutom till stora delar böjs på samma sätt. Det kan i vissa fall rent av vara svårt att avgöra om ett ord ska uppfattas som ett adjektiv eller som ett particip, då gränsen är något flytande. I de fall där man tydligt ser vilket verb som ligger bakom avledningen, rör det sig om ett tydligt particip, t.ex. *skrattande*. I andra fall är det svårare att se en tydlig koppling till verbet, exempelvis i fallet *spännande*. Vissa participer kan rent av sägas ha övergått till adjektivklassen, då de verb de är avledda av inte längre är i bruk t.ex. *melerad* (SAG2 1999:582f, 620).

De flesta adjektiv kan ta två olika slags böjning. Den ena är komparationsböjning, och innebär att adjektivet graderas, antingen med suffix (*fin*, *finare*, *finast*) eller vid vissa adjektiv med tilläggen *mer* och *mest* (*praktisk*, *mer praktisk*, *mest praktisk*) (SAS 2003:82ff). Den andra sortens böjning kallas kongruensböjning, vilket innebär att adjektivet kongruerar med genus (utrum och neutrum), numerus (ental och flertal) och species (bestämd, obestämd) hos det led som utgör dess predikationsbas. Ibland böjs adjektivattribut även i sexus, vilket innebär att man i bestämd form singular vid en predikationsbas som utgörs av en person av manligt kön, eller ibland neutralt kön, använder en e-ändelse på adjektivet, t.ex. *den lille pojken*, *den enskilde individen* (SAS 2003:85ff).

2.1.3 Gränsdragning mot andra ordklasser

För att kunna prata om en ordklass måste man bestämma sig för var den börjar och slutar, och inte sällan blir det nödvändigt att mer i detalj precisera var gränserna mot andra ordklasser med liknande funktion och form går. Vad gäller adjektiv är det framförallt två ordklasser vars snarlikhet kan ställa till problem: adverb och pronomen.

I SAG2 anges verbfraser och adverbfraser som möjliga predikationsbaser för adjektiv med t-suffix och adverbial funktion, t.ex. *sannolikt kommer det att regna* (1999:152f). Dessa bestämningar räknas annars (t.ex. i Bolanders *Funktionell svensk grammatik* 2005) som adverb eftersom de i satser fungerar som adverbial, vilket också är den bedömning jag kommer att göra i den här uppsatsen. Studien kommer alltså endast att inbegripa adjektiv med attributiv eller predikativ funktion, det vill säga de funktioner som är de mest typiska för adjektiven som ordklass.

Den andra kategorin av ord som på många sätt liknar adjektiven, men som dock inte kommer att inbegripas i denna studie, är adjektivistiska pronomen. Liksom adjektiven böjs de efter referentens numerus, genus och sexus, samt ibland species. Vissa kan även kompareras, t.ex. myckenhetspronomina *många*, *få*, *mycket* och *lite* (SAG2 1999:232f). Likheterna är alltså stora och gränserna mot adjektiv är inte alltid alldeles klara. Särskilt gäller det vissa kvantitativa och relationella pronomen.

Bland de kvantitativa pronomina som till sin funktion ligger mycket nära adjektiven kan nämnas det totalitetsbetecknande *hel*, t.ex. *hela Sverige*, *en hel klass*. Pronomenet betecknar dock att referenten omfattas i sin helhet och inte endast till en viss del, till skillnad från adjektivet *hel* (t.ex. *inte en enda fönsterruta var hel*) som betecknar att någonting inte är trasigt utan intakt. Tidigare nämnda myckenhetspronomina, *många*, *få*, *mycket* och *lite*, är också de mycket lika adjektiv, men de betecknar inte i egentlig mening någon egenskap hos referenten, utan i vilken mängd denna för tillfället förekommer (SAG2 1999:367ff).

Även många relationella pronomina har en adjektivliknande funktion, men deras funktion är inte heller att beskriva en referent utan att ange referentens relation till andra referenter. Bland dessa kan nämnas det jämförande *likadan* (t.ex. *två likadana klänningar*), de ordnande pronomina, t.ex. *första*, *inre* och *vänstra* (t.ex. *den första snön*) och det framhävande pronomenet *egen* (t.ex. *ett eget rum*) (SAS 2003:128ff).

2.2 Adjektiv och stilistik

Syftet med detta avsnitt är att beskriva hur adjektiv i texter kan undersökas med hjälp av stilistiska verktyg och begrepp. Den stilistiker vars modell jag använt mig av är Peter Cassirer (*Stil, stilistik & stilanalys* 2003), om än i en för syftet något bearbetad form.

2.2.1 Att välja sina ord

För att man ska kunna prata om stil i en text, måste det finnas ett visst mått av valfrihet från skribentens eller talarens sida. I normal språkproduktion ställs man ständigt inför val, både vad gäller ord och struktur. Cassirer talar om adjektiv som antingen tematiskt nödvändiga eller tematiskt fristående. Tematiskt nödvändiga adjektiv är sådana som starkt relaterar till textens tema. De erbjuder därför inte skribenten någon direkt valmöjlighet, och är stilistiskt sett relativt ointressanta. Tematiskt fristående adjektiv är de adjektiv som har en mer beskrivande funktion i texten, och som skribenten har större frihet i att välja, och det är dessa adjektiv som Cassirer menar är intressanta ur stilistisk synvinkel (Cassirer 2003:62f).

I själva verket är det dock svårt att i praktiken skilja mellan nödvändiga och fristående adjektiv. För det första är det inte alltid lätt att avgöra vad textens tema är, och kanske särskilt inte i elevtexter, som inte alltid är alldeles koherenta och systematiskt upplagda. Det rör sig i praktiken ofta om många små delteman, ibland flera i ett och samma stycke. Inte sällan föreligger det också skribenten en hel del valfrihet att välja bland olika temaspecifika adjektiv. Till exempel finns det i materialet många exempel på (mer eller mindre vedertagna) synonymer till "stressig", t.ex. "kompakt", "planerad", "pressig" och "tajt", som måste räknas som kopplade till texternas tema (tid och stress) men som samtidigt innebär ett aktivt val.

Dessutom är många adjektiv, utan att vara direkt kopplade till ett övergripande tema, nödvändiga på så vis att de ingår i språkliga uttryck och liknande. Uttryck som "ett högt tempo" och "göra sitt bästa" lämnar till exempel mycket lite valfrihet vad gäller adjektivbruket. Många av de klassificerande adjektiven i texterna är dessutom nödvändiga för innehållet och erbjuder därför eleven mycket liten valmöjlighet, medan de karakteriserande adjektiven ofta har en mer genomgående beskrivande funktion, antingen i konkret eller överförd betydelse.

Vad man alltså måste avgöra är snarare om de adjektiv man stöter på har en grundläggande beskrivande karaktär, eller om de till största delen är styrda av det aktuella innehållet eller kanske rent av den aktuella referenten. Frågan är just hur mycket frihet eleven har haft att välja ett specifikt adjektiv, och hur mycket av valet som är determinerat av den språkliga och innehållsliga kontexten. Det är dock inte alltid möjligt att göra en bedömning av typen "antingen-eller" av ett adjektivs karaktär, utan man får istället förhålla sig till mer glidande skalor.

2.2.2 Stilnivå och intension

Under föregående rubrik diskuterades stil i relation till valmöjlighet, alltså i vilken utsträckning man väljer sina ord, i detta fall sina adjektiv. Men stil handlar givetvis också om vad man väljer i de fall man står inför ett val. Följande stycken ska handla om *stilnivå* och *intensionsdjup*, två viktiga inslag i det komplexa analysverktyg som stilistiken utgör.

Språkets grad av formalitet respektive vardaglighet brukar benämnas *stilnivå*. Generellt brukar man förknippa skriftspråkliga drag med formell stil och talspråkliga drag med vardaglig stil. I de fall man kan urskilja olika kategorier eller typer av texter som är brukliga inom ett specifikt språkligt sammanhang brukar man också tala om olika *stilarter* (t.ex. vetenskaplig stil, kanslistil). Olika stilarter förknippas mer eller mindre uttalat med olika konventioner vad gäller stilnivå och språkligt innehåll. Till exempel kännetecknas vetenskaplig stil av få beskrivande adjektiv och veckotidningsstil av många sådana (Cassirer 2003:92ff).

En annan viktig faktor när det gäller stil på lokal nivå i texten är vad som brukar kallas *extension* och *intension*, det vill säga ordens semantiska omfång. När man väljer mellan två mer eller mindre synonyma uttryck kan man ofta välja att omfatta mycket (t.ex. djur) eller vara precis (t.ex. schäfertik). Ett ord som har stor extension, det vill säga som kan omfatta många olika referenter (t.ex. djur), kan sägas bära på mindre information om den aktuella referenten än ett ord med stor intension, som är mer specifikt (t.ex. schäfertik) (Ibid. 2003:115f).

När det gäller adjektiv, vars huvudsakliga funktion är att beskriva, handlar det i förlängningen om hur träffande man lyckas beskriva någonting. Som exempel kan tas det mycket vanliga "bra", ett ord som innehåller en mycket stor bredd och därför kan fungera som omdöme i många situationer utan att dra till sig någon direkt uppmärksamhet, men

som samtidigt riskerar att uppfattas som rent av intetsägande just för att det har en sådan spännvidd.

2.3 Adjektiv och elevtext

Föregående avsnitt har behandlat frågan om hur man kan analysera adjektiv ur grammatisk och stilistisk synvinkel. Detta avsnitt behandlar istället adjektivbruk ur ett pedagogiskt perspektiv, och redogör för ett antal olika undersökningar och teorier kring adjektiv i relation till elevtext och undervisning.

2.3.1 Adjektiv för textkvalitet

Som redan nämnts i inledningen, så härstammar den kartläggning av gymnasieelevers språkbruk som presenteras i Hultman och Westmans *Gymnasistsvenska* från en studie under namnet *Skrivsyntax* som företogs vid Lunds Universitet på 1970-talet (Hultman & Westman 1977:5f). Eftersom studien behandlar språkbruk ur ett övergripande perspektiv ägnas inte adjektiv någon särskild uppmärksamhet, men författarna menar att adjektiv är en ofta prioriterad ordklass i den skrivträning som skoleleverna genomgår, och därför intressant ur textkvalitetssynpunkt (Ibid. 1977:126f).

Hultman och Westmans studie visar också att en hög andel adjektiv i textproduktionen är förknippat med högre betyg hos pojkar, men inte hos flickor. Vad detta kan bero på går de dock inte in på närmare, utan nöjer sig med att påpeka att denna fråga kräver mer ingående studier. Adjektivrikedom, menar de vidare, är annars i talspråk ett kvinnligt drag, och särskilt i de högre samhällsklasserna. Studien visar dock att pojkarna använder en något högre andel adjektiv i sina texter, vilket kanske kan uppfattas som förvånande (Ibid. 1977:126f).

Författarna pekar också på betydelsen av att ta hänsyn till vilken textart det rör sig om, t.ex. debattstil, tidningsstil etc. för att kunna precisera vad som kännetecknar god stil i olika situationer, och antyder att skillnaderna i betyg texterna sinsemellan kan bero på olika grad av anpassning till den aktuella genren (debattinlägg). Andra autentiska texttyper, t.ex. tidningstexter, kännetecknas tvärt om av en låg frekvens av adjektiv (Ibid. 1977:126f).

2.3.2 Värdering i elevtext

Wiksten Folkeryds avhandling *Writing with an attitude* från Uppsala Universitet (2006) är baserad på undersökningar företagna inom projektet *Elevers möte med skolans textvärldar* (1999-2006) (Wiksten Folkeryd 2006:28) och syftar till att undersöka hur elever i årskurs 5, 8 och år 2 på gymnasiet uttrycker värdering i sin textproduktion (Ibid. 2006:15).

Studien visar bland annat att lågpresterande elever använder relativt få värderande resurser, och då särskilt pojkar, medan högpresterande elever använder fler värderande resurser och med större språklig variation och engagemang (Ibid. 2006:125ff). Den visar också på ett samband mellan hög användning av värderande uttryck och hög textrörlighet (Ibid. 2006:136), d.v.s. förmågan att diskutera och förhålla sig till texter (Ibid. 2006:129ff). Kunskap om texters utformning och olika syften, samt om läsarorientering, visar sig också vara eftersatta områden i skolorna som undersökts (Ibid. 2006:147ff).

Denna studie, till skillnad från Wiksten Folkeryds mer genomgripande undersökning, behandlar endast adjektiv, och då på ordnivå och utan någon vidare diskussion om ords denotativa (konkreta eller bokstavliga) respektive konnotativa (känslomässiga) innebörder. Den syftar inte heller specifikt till att kartlägga just värderande språkbruk, men kopplingen mellan hur elever gör sina attityder synliga i texter och deras användning av adjektiv som en beskrivande ordklass är tydlig.

2.3.3 Textbedömning

Palmér och Östlund-Stjärnegårdh skiljer i sin bok *Bedömning av elevtext* (2005) mellan berättande, utredande och argumenterande texter, och menar att huvuddelen av all bedömning måste bestå i en analys av hur väl texten fungerar för det syfte som den är tänkt att ha. ”Språk och stil kan eller ska skilja sig åt i olika typer av texter. En skönlitterärt berättande text, en debattartikel och en personlig essä skiljer sig åt i stil även om samma ämne behandlas i de tre texterna” (ibid. 2005:25), menar de. De påstår emellertid samtidigt att skolskrivandet ofta realiserar inom ramarna för en typ av skolspecifik genre, ”skoluppsats” (ibid. 2005:15f).

Det resonemang som författarna för angående bedömning av elevtexter rör sig självfallet på en övergripande kommunikationsinriktad nivå, och som väntat sägs ingenting specifikt om just adjektivbruket.

Däremot kan mycket av vad som sägs i relation till språk och stil diskuteras i termer av adjektivbruk. Till exempel påpekar författarna att språket ska vara varierat, och att en stor del av variationen gör sig gällande i textens nominalfraser, där alltså adjektiv ingår. Som exempel tar de nominalfrasen ”en spännande och innehållsrik bok med många bottnar”, kontrasterad mot den relativt intetsägande ”en bra bok” (ibid. 2005:25). Man skulle alltså kunna säga att de ger uttryck för en uppfattning om att texter blir bättre av ett varierat och utbyggt adjektivbruk.

3. Metod och material

Föregående kapitel syftade till att klargöra de teoretiska antaganden som ligger till grund för och utgör ramverket för undersökningen. Detta kapitel innefattar en beskrivning av det tillvägagångssätt som undersökningen följer, av uppsatsens disposition samt av de elevtexter som fungerar som material för analysen.

3.1 Metod

Min undersökning av gymnasieelevers adjektivbruk grundar sig i de grammatiska, stilistiska och pedagogiska teorier och verktyg som presenteras i kapitel 2. Studien är uppdelad i två delar, varav den första (4.1) innefattar samtliga texter i materialet, och syftar till att kartlägga generella tendenser i adjektivbruket, dels vad gäller adjektivtäthet, dels vad gäller vissa specifika adjektivformer, t.ex. användning av sexusböjning och modala adjektiv. Denna del av undersökningen relaterar alltså främst till den rent grammatiska delen av teoribeskrivningen (2.1), och undersökningsmetoderna är övervägande kvantitativa.

Den andra delen av undersökningen (4.2) är en huvudsakligen kvalitativ närstudie, och består av en analys av adjektivbruket i ett mindre antal uppsatser i syfte att mer ingående beskriva hur adjektivbruket ser ut, samt att fastslå huruvida det föreligger några tydliga skillnader mellan kön och betygsnivåer. Tyngdpunkten i denna del av studien ligger på de stilistiska begrepp och analysmetoder som presenteras i teoribeskrivningen (2.2), såsom nödvändiga och fristående adjektiv, stilnivå och intensionsdjup.

Resultaten av undersökningen presenteras i kapitel 4, och uppsatsen avslutas i kapitel 5 med en diskussion av resultaten i relation till de pedagogiska frågeställningar och teorier samt tidigare liknande studier som presenteras i teoribeskrivningen (2.3).

3.2 Material

Elevtexterna i materialet är lånade från projektet *Språk och språkbruk* (ISA 2008). Projektet startades 2002 som ett samarbete mellan universiteten i Stockholm, Göteborg och Lund i syfte att undersöka språk och språkbruk bland ungdomar i flerspråkiga storstadsmiljöer. Resultaten presenteras i Tingsell (2007), Ekberg (2007) och Ganuza (2008).

3.2.1 Materialets sammansättning

Materialet består av 145 texter skrivna av 94 gymnasieelever födda mellan 1982 och 1986, 33 pojkar och 61 flickor. Eleverna gick när texterna skrevs på fem olika skolor i svenska storstadsområden, två i Stockholm, två i Göteborg och en i Malmö. Samtliga texter är skrivna inom ramen för de nationella proven i gymnasieskolans B-kurs i svenska eller motsvarande för svenska som andraspråk. Eftersom proven i svenska som andraspråk är desamma som för svenska och bedöms på liknande vis, görs i studien ingen skillnad mellan dessa grupper. Elever erbjuds dessutom möjlighet att läsa svenska som andraspråk i mycket varierande utsträckning i olika skolor, vilket innebär att elevernas kunskaper i svenska språket måste antas variera både inom de grupper som läser svenska och de som läser svenska som andraspråk.

Ämnena för texterna varierar något, men samtliga handlar på något vis om tid. En majoritet av eleverna i Stockholm och Göteborg har valt två separata ämnen att skriva om, medan samtliga elever i Malmö endast har skrivit om ett ämne var. Då min undersökning bland annat kommer att beröra skillnader mellan texter med höga betyg och texter med låga betyg, har jag valt att endast inkludera de elevtexter ur *Språk och språkbruks* korpus för vilka betyg angivits. Studien utförs endast i relation till de rapporterade betyg som bifogats från skolorna, och ingen sekundär bedömning har utförts. Jag har i den övergripande undersökningen inte tagit med i beräkningen om betygen (IG-MVG) kompletterats med ett eller flera plus-, minus- eller frågetecken, vilket ibland har varit fallet.

3.2.2 Närstudiematerialet

Förutom mer övergripande studier av materialet i sin helhet innefattar undersökningen även en mindre närstudie. Närstudiematerialet består av 20 av elevtexterna ur det större materialet, varav tio utgör en grupp med lägre betyg och tio utgör en grupp med högre betyg. Gruppen innehållande texter med låga betyg består av de 10 längsta IG-uppsatserna ur materialet. Anledningen till att jag har valt just de längsta texterna är dels att jag vill att mängden text så långt som möjligt ska motsvara den i gruppen med de högre betygen, vilka generellt sett är betydligt längre, dels att jag misstänker att vissa av de kortaste uppsatserna med betyget IG blivit underkända just för att de är så korta.

Gruppen innehållande texter med högre betyg består av samtliga uppsatser som fått betyget MVG eller VG+. Anledningen till att gruppen är sammansatt på detta vis är att materialet i sin helhet endast innehåller fyra uppsatser med betyget MVG, varav endast en är skriven av en manlig elev. Gruppen behövde därför utökas på något vis för att kunna fungera som underlag för studien, och texterna med betyget VG+ låg då närmast till hands i betygsskalan. Med tanke på att olika lärare kan antas vara olika benägna att inkludera plustecken och liknande i betygen är detta urval något problematiskt, men det är trots allt en mer objektiv metod än om jag själv skulle välja ut de VG-texter som jag tycker är "bäst". Det bör även nämnas att betygssättningen inte är alldeles enhetlig mellan olika lärare och skolor, vilket också bidrar till att betygsstegen generellt bör uppfattas som något flytande.

Liksom i det sammantagna materialet är texter av flickor något över-representerade i närstudiematerialet, men det slumpade sig efter det urval som beskrivs ovan så att både gruppen med lägre betyg och gruppen med högre betyg innehåller fyra texter av pojkar och sex texter av flickor vardera, ett resultat som nog får anses vara tillräckligt balanserat med tanke på att flickornas texter i hela materialet totalt är nästan dubbelt så många som pojkarna.

4. Resultat

Som redan nämnts är undersökningen uppdelad i två delar, en huvudsakligen kvantitativ studie av materialet i sin helhet och en huvudsakligen kvalitativ närstudie. Syftet med den första delen av studien är att granska adjektivbruket i uppsatserna ur ett mer övergripande och företrädevis grammatiskt perspektiv. Den senare närstudien syftar istället till att undersöka ett mindre antal elevtexter i mer detalj, med koncentration på stilistiska egenskaper. Efter denna genomgång av undersökningsfynden följer i kapitel 5 en diskussion av resultaten och deras relevans ur ett utbildningsperspektiv.

4.1 Resultat av den större studien

Den första delen av studien utgörs av en relativt allmänt hållen kartläggning av adjektivbruket i samtliga elevtexter i materialet, och undersökningsmetoderna är till stora delar kvantitativa. Viss uppmärksamhet ägnas också åt frågan om hur antalet adjektiv skiljer sig inom betygs- graderna och mellan pojkar och flickor, i de fall siffrorna visat på sådana skillnader.

4.1.1 Adjektivfrekvens

Studierna av adjektivbruket i elevtexterna inleds med en uträkning av hur stor del av texterna som utgörs av adjektiv. Jag har i dessa generella genomräkningar inte tagit hänsyn till huruvida adjektiven i fråga ingår i olika fasta uttryck (t.ex. *i största allmänhet*) och jag har även bortsett från stavfel och även vissa formfel (t.ex. *en 55-åring man* istället för *en 55-årig man*) i den mån orden fortfarande går att urskilja som adjektiv.

Procentandelen adjektiv i de enskilda uppsatserna i materialet ligger på som minst 1,7 % och som mest 19,3 %. I kapitel 2.1 presenteras två generella uppskattningar av hur stor andel av skriven svenska som normalt utgörs av adjektiv, närmare bestämt ca. 8 % (*SAG2*) eller mellan 5 och 10 % (*SAS*). Studierna av materialet visar att 72 av de 145 uppsatserna, alltså nästan hälften, hade en adjektivfrekvens på 5-10 %. Hela 69 av uppsatserna hade dock en procentandel adjektiv på under 5 %, och endast fyra uppsatser hade en procentandel på över 10 %. Andelen adjektiv kan alltså sägas ligga något lägre än vad som är brukligt i svenskt skriftspråk.

Tabell 1 visar adjektivens procentandel i elevtexterna, sorterade efter kön och betyg (siffrorna inom parentes anger hur många elevtexter som inräknats):

	Totalt	IG	G	VG	MVG
Samtliga	5,4 (145)	5,3 (24)	5,4 (64)	5,3 (53)	5,3 (4)
Pojkar	5,5 (52)	5,7 (12)	5,2 (24)	5,5 (15)	6,9 (1)
Flickor	5,3 (93)	4,9 (12)	5,5 (40)	5,3 (38)	4,8 (3)

Tabell 1: Andelen adjektiv i procent i hela materialet

Medelvärde av andelen adjektiv i texterna ligger på 5,4 %, vilket framgår av tabell 1. Adjektivens frekvens i materialet är alltså relativt låg, men ändå inom gränserna för vad som enligt SAG2 och SAS anses brukligt i svenskt skriftspråk. Pojkarna använder en obetydligt större andel adjektiv än flickorna, 5,5 % mot 5,3 %.

Förutom en hög andel adjektiv i pojkarnas IG-uppsatser (5,7 %) kan man i deras fall skönja en viss tendens till att andelen adjektiv ökar med betygsgraderna (5,2 % i G-uppsatserna, 5,5 % i VG-uppsatserna och 6,9 % i MVG-uppsatserna). Denna tendens finns dock inte hos flickorna, där IG-uppsatserna och MVG-uppsatserna innehåller ungefär lika stor andel adjektiv (4,9 % resp. 4,8 %) och G-uppsatserna är de som innehåller störst andel adjektiv (5,5 %). Sammantaget liknar alltså resultaten av denna undersökning dem som presenteras i Hultman och Westmans *Gymnasistsvenska* (1977, se 2.3.1).

4.1.2 Substantiverade adjektiv

Texterna undersöks också i fråga om förekomsten av substantiverade adjektiv, det vill säga adjektiv som står som huvudord i nominalfraser utan substantiv eller substantivistiska pronomen och därmed tar en närmast nominal funktion (se denna uppsats 2.1.1).

I genomsnitt finns det ungefär ett till två substantiverade adjektiv per uppsats, och sammantaget utgör de alltså en tämligen liten del av den totala mängden adjektiv. Bruket tycks inte variera markant med kön eller betygsnivåer, utan snarare från elev till elev. Många elever använder inga substantiverade adjektiv alls medan vissa använder relativt många, som mest åtta i en och samma uppsats.

Många av de substantiverade adjektiven i texterna kan sägas ha en mer eller mindre klassificerande funktion (t.ex. *de dömda* och *allierade*). En hel del av dessa har med texternas teman att göra, och är ofta tydligt tagna ur de texter ur provmaterialet som eleven refererar till

(t.ex. *de homosexuella* och *de arbetslösa*). Inte sällan används också två klassificerande adjektiv som kontraster mot varandra (t.ex. *fattiga/rika*, *unga/gamla*, *det onda/det goda*).

Merparten av de substantiverade adjektiv som eleverna använder kan i övrigt sägas vara ganska väntade, och man kan anta att eleverna stött på dem i substantiverad form flera gånger tidigare. Det rör sig framför allt om adjektiv som betecknar ålder (t.ex. *de unga*, *de vuxna*), tidsperspektiv (t.ex. *det förflutna*, *det oändliga*) och värde (t.ex. *det värsta*, *det viktigaste*), samt substantiverade adjektiv i vanliga fasta konstruktioner (t.ex. göra sitt *bästa*). Inga särskilt oväntade substantiveringar påträffas i materialet.

4.1.3 Modala adjektiv

Vad gäller modala adjektiv, alltså adjektiv som bekräftar, ifrågasätter, villkorar eller förnekar att predikationsbasen verkligen är sådan som substantivet antyder (se denna uppsats 2.1.1), är de relativt sällsynta i materialet och uppvisar dessutom mycket liten variation. Vanligast är det modala adjektivet *riktig*, som observeras tio gånger i materialet (t.ex. "min första *riktiga* kärlek", "ett *riktigt* stöd", "den *riktiga* makten"). Därefter kommer *egentlig*, som observeras tre gånger, varav jag efter att ha läst hela textmaterialet med största sannolikhet kan säga att två är lånade ur provmaterialet (t.ex. "den *egentliga* tiden"). Utöver dessa observeras två *äkta* ("*äkta* tvål", "*äkta* kärlek"), ett *verklig* ("den *verkliga* livskvalitén"), ett *absolut* ("tidens *absoluta* kännetecken") och ett *eventuell* ("*eventuella* ändringar").

Sammanlagt innehåller materialet alltså arton modala adjektiv. Endast två av dessa observeras i texter skrivna av pojkar, vilket måste ses som en ganska markant övervikt till flickornas fördel, även om man beaktar att flickorna är nästan dubbelt så många. Vidare innehåller uppsatserna med betyget MVG i snitt ett modalt adjektiv per text (4 modala adjektiv i 4 texter). I texterna med betyget VG finns det i snitt ett modalt adjektiv i var sjätte eller sjunde uppsats (8 modala adjektiv i 53 texter), i texterna med betyget G ett i var sextonde uppsats (4 modala adjektiv i 64 texter) och i texterna med betyget IG ett i var tolfte uppsats (2 modala adjektiv i 24 texter). Man kan alltså säga att modala adjektiv är markant vanligare i texter med högre betyg än i texter med lägre betyg, även om uppsatserna med betyget G innehåller något färre modala adjektiv än texterna med betyget IG.

Vad som kan sägas mer generellt om de modala adjektiv som påträffats i texterna är att alla utom ett (det ifrågasättande *eventuell*) är mer eller mindre bekräftande. Man kan anta att den understrykande funktion som många av de modala adjektiven i uppställningen ovan har ligger eleverna nära till hands, till skillnad från till exempel villkorande modalitet. Kanske skulle man också kunna påstå att många av de bekräftande modala adjektiven (t.ex. *riktig*, *verklig*) är av mer vardaglig art än till exempel de flesta förnekande (t.ex. *förment*, *skenbar*) och kanske därför känns mer naturliga för eleverna att använda.

4.1.4 Sexusböjning

Sexusböjning används i svenskan endast i de fall då en predikationsbas av manligt kön, eller i vissa fall neutralt kön, i bestämd form singular tar ett adjektivattribut, t.ex. "den *långa* mannen" (se denna uppsats 2.1.2) (eller då ett adjektiv med en underförstådd predikationsbas av sådan art står självständigt, t.ex. "den *långa*", min kommentar), vilket innebär att det är en böjningsform som inte är särskilt vanligt förekommande. I de fall eleverna har haft möjlighet att använda sexusböjning visar det sig dock att de oftast gör det.

I materialet används sexusböjning sammanlagt nitton gånger, varav sju kan antas vara influerade av yttre faktorer, såsom texter ur provhäftet. Detta gäller tre observationer av "den *tolvårige* eleven" (benämning på en skribent i provhäftet) och två fall av "den *svarte* ryttaren" (titel på en bild ur provhäftet) samt "dennes *svarte* ryttare" (som kan tänkas vara influerad av bildens titel). Samma sak kan sägas gälla benämningen på karaktären Neo från Matrix-trilogin som "den *utvalde*", ett epitet som används genomgående i filmerna.

I resterande tolv fall kan man dock anta att eleverna självständigt har valt att använda sexusböjning. Främst sker detta på det mest typiska viset, det vill säga i anslutning till en predikationsbas av tydligt manligt kön, t.ex. "min *bäste* vän Andreas", "din *perfekte* make", "den *unge* herren", "den *gode* herr Chaplin", "sin *nyfödde* pojke", "sin *onde* härskare Sauron".

Det finns dock ett fåtal fall då sexusböjningen uteblir i situationer då den skulle kunna anses vara väntad: "den *moderna* mannen", "han är den alltså *bästa*", och möjligen (om man inte är alldeles fördomsfri) "den *obarmhärtiga* diktatorn". Särskilt intressanta är dock de fall då enskilda elever uppvisar inkonsekvens i fråga om sexusböjning. Det kanske tydligaste exemplet på detta är en elevs sammanfattning av

händelseförloppet i Tolkiens *Sagan om Ringen*: "Sauron, den *onda* härskaren, vill åt ringen, för att förstöra Midgård och själv härska över allt, men Gandalf den *gode* trollkarlen gör allt för att försöka stoppa Sauron". Varför eleven uttryckt sig såhär, och huruvida det var med mening eller av misstag, kan vi endast spekulera i.

Vissa fall av sexusböjning i materialet är också intressanta på så sätt att predikationsbasen inte är av tydligt manligt kön, utan en mänsklig men icke könsspecifik individ: "den *upptagne* människan", "den *unge* personen", "den *arbetslöse*". Det tycks alltså finnas en viss tendens, åtminstone bland eleverna i materialet, att vilja använda sexusböjning även för människor i allmänhet, så länge dessa inte är av uttalat kvinnligt kön. Vad detta kan tyda på i fråga om genushierarkier och liknande är ett intressant resonemang, som dock inte ryms inom ramarna för denna uppsats.

4.2 Resultat av närstudien

Den förra delen av studien syftade till att kartlägga vissa intressanta aspekter av elevers adjektivbruk på ett övergripande och i huvudsak kvantitativt sätt. Denna mer koncentrerade del av studien inkluderar mestadels kvalitativa undersökningsmetoder, och syftar främst till att undersöka stilistiska skillnader i adjektivanvändningen i uppsatser med höga respektive låga betyg, samt i uppsatser skrivna av flickor respektive pojkar.

4.2.1 Adjektivfrekvens

Även närstudien inleds med en beräkning av den sammantagna andelen adjektiv i elevtexterna, dels som bakgrund till de mer ingående studierna som följer, dels för att se hur mängden adjektiv i närstudiematerialet förhåller sig till dem som framkom i den större studien. Även här har alla adjektiv, även de som ingår i fasta uttryck eller på något vis kan sägas vara inkorrekta, tagits med i beräkningarna. Tabell 2 nedan visar procentandelen adjektiv i närstudiematerialet (siffrorna inom parentes anger hur många elevtexter som inräknats):

	totalt	lägre betyg	högre betyg
samtliga	5,2 (20)	4,7 (10)	5,6 (10)
pojkar	5,5 (8)	4,7 (4)	6,2 (4)
flickor	5,0 (12)	4,7 (6)	5,2 (6)

Tabell 2: Andelen adjektiv i procent i närstudiematerialet

Ännu en gång visar siffrorna att pojkarna använder en något större andel adjektiv i sina texter. Det finns också en genomgående tendens till att texterna med de högsta betygen innehåller en större andel adjektiv än texterna med de lägsta betygen. Den tendensen kunde i den större studien skönjas endast för pojkarna, men gör sig alltså här i närstudien gällande överlag, om än med ganska små differenser i vissa av fallen (som minst en halv procentenhet hos flickorna).

En förklaring till att även flickorna uppvisar detta mönster här, till skillnad från i den föregående större undersökningen, är att de kortaste IG-uppsatserna i det större materialet inte inkluderats i närstudiegruppen. Några av dessa ligger på under 200 ord och består nästan enbart av beskrivande text, ofta enkla beskrivningar av bilder, vilket naturligt leder till adjektivtät text. Avsaknaden av andra textinslag (resonerande, argumenterande, utredande text etc.) gör att andelen adjektiv i dessa texter blir relativt hög jämfört med i resten av materialet (uppemot 10 %). Detta påverkar självklart medelvärdet av adjektiv i IG-uppsatserna i den föregående studien, en effekt som denna mer koncentrerade studie alltså inte berörs av då de kortaste av dessa uppsatser valts bort.

Det bör för övrigt poängteras att närstudien inte berör texter som fått betyget G eller betyget VG utan plustecken, och därmed inte kan sägas visa på någon proportionell ökning i andelen adjektiv i relation till betygsskalan i sin helhet.

4.2.2 Fristående adjektiv

Som fastslagits i kapitel 2.2 i denna uppsats är valmöjlighet en förutsättning för att vi ska kunna tala om stil. En bedömning av vilka adjektiv som ska räknas som nödvändiga och vilka som ska räknas som fristående och valda är dock sällan helt självklar och entydig.

När jag har gjort min bedömning av vilka adjektiv som eleverna med viss valfrihet använt sig av har jag först och främst valt bort adjektiv inom citat och inom fasta uttryck, samt sådana som tydligt är direkt plockade ur texter i texthäftet (t.ex. "*personlig* tid" och "*atomär* tid" som

återkommer i ett stort antal av texterna). Därefter har jag valt bort sådana adjektiv som är direkt nödvändiga för informationsförmedlingen i texten. En hel del av dessa är klassificerande (se denna uppsats 2.1.1), eftersom de ofta används för att närmare specificera vad som diskuteras (t.ex. "den *tekniska* branschen"), men många är också sådana som Cassirer kallar för tematiskt nödvändiga (se denna uppsats 2.2.1) det vill säga direkt kopplade till textens tema (t.ex. "man kan inte alltid vara *fri*" i en text om frihet). Jag har dock även räknat in tematiskt nödvändiga ord om det uppenbarligen föreligger eleven ett val mellan olika synonymer

Tabell 3 nedan visar andelen fristående adjektiv i procent av totala antalet adjektiv i texterna (siffran inom parentes anger antalet elevtexter som inräknats):

	totalt	lägre betyg	högre betyg
samtliga	47,8 (20)	44,2 (10)	51,4 (10)
pojkar	39,0 (8)	29,6 (4)	48,6 (4)
flickor	53,7 (12)	54,0 (6)	53,4 (6)

Tabell 3: Andelen fristående adjektiv i procent i närstudiematerialet

Av tabell 3 framgår att ungefär hälften av de adjektiv som eleverna i studiegruppen använder kan bedömas som valda av eleven, men skillnaderna mellan könen är ganska betydande. För pojkar ligger siffran på 39 % och för flickor 53,7 %. En större del av de adjektiv som pojkarna använder kan alltså sägas vara beroende av informationsflödet, medan flickorna oftare använder adjektiv som beskriver snarare än informerar eller avgränsar.

Särskilt kan man se att pojkarna ur gruppen med lägre betyg använder en mycket låg andel valbara, beskrivande adjektiv, så lite som 29,6 %, medan pojkarna i gruppen med de högre betygen ligger nära flickorna med 48,6 %. Bland flickorna är det ingen större skillnad mellan de olika betygsgrupperna, då båda ligger på mellan 53 % och 54 %. Mellan de sammantagna betygsgrupperna kan man dock se en viss skillnad, då gruppen med lägre betyg använder 44,2 % valda adjektiv mot 51,4 % i gruppen med de högre betygen, främst alltså beroende på den låga andel valda adjektiv som pojkarna med lägre betyg uppvisar.

4.2.3 Stilnivå och intension

Förra stycket har behandlat frågan om i vad mån de adjektiv som förekommer i elevtexterna är självständigt valda, och alltså av stilistiskt intresse. Detta stycke kommer att behandla just vilka slags adjektiv det rör sig om, och huruvida det går att utröna några distinkta mönster för vilka sorters adjektiv som påträffas i pojkars respektive flickors uppsatser, samt i uppsatser med höga respektive låga betyg.

För att kunna jämföra intensionen och stilnivån hos de adjektiv som eleverna i närstudiematerialet har använt sig av, har jag valt att plocka ut ord som i det aktuella sammanhanget används med liknande betydelse och jämföra dem med varandra. Ju större intension eller betydelsedjup de utvalda orden har, desto tydligare kommer de att skilja sig från de mer generellt hållna exempelorden, varför kategorierna måste tillåtas vara ganska vida. Orden kan alltså inte i egentlig mening räknas som synonymer, men eftersom de används med mer eller mindre samma äsyftning i de aktuella texterna kommer de att behandlas gemensamt.

De ordgrupper som jag valt att behandla är ord med betydelseorna *viktig/oviktig*, *bra* och *dålig*, eftersom de alla är relativt vanligt förekommande i materialet och framför allt med viss variation, och sålunda lämpar sig för en jämförelse. Samtliga ord anges i grundform, och vissa förekommer mer än en gång i materialet men anges bara en gång i tabellerna. Tabell 4 nedan visar de olika ord som eleverna använt i betydelsen *viktig/oviktig*, vilka utgör en ganska begränsad mängd ord men samtidigt tydligt visar på stilistiska skillnader i olika elevers uttrycks-sätt:

lägre betyg		högre betyg	
pojkar	flickor	pojkar	flickor
viktig	onödig	viktig	onödig
meningsfull	nödvändig	stor	oviktig
		betydande	stor
		huvudsaklig	meningsfull
			oväsentlig

Tabell 4: Ord med betydelsen "viktig"/"oviktig" i närstudiematerialet

Samtliga ord i tabell 4 ovan har använts av eleverna i betydelsen *viktig* eller *oviktig*, och de flesta har också ungefär den betydelsen i sig själva. Ett undantag är *stor*, som här används i överförd betydelse av några elever (t.ex. "tv3:s stora ansikte utåt"), varför det tagits med i tabellen.

Vad gäller betydelsedjup ligger de flesta av orden i tabell 4 på en sinsemellan liknande nivå, möjligen med undantag för *huvudsaklig*, som

innehåller något mer information än de övriga och därför kan sägas ha ett större intensionsdjup. Stilnivåmässigt är majoriteten av orden relativt neutralt hållna, och det enda av orden som möjligen kan uppfattas som något talspråkligt är *onödig*. En något mer formell stil håller *betydande*, *huvudsaklig* och *oväsentlig*, varav alla påträffades i uppsatser med högre betyg. Inga tydliga könsrelaterade skillnader kan emellertid utläsas av denna till omfånget mycket begränsade tabell.

Tabell 5 nedan visar de olika ord som använts i betydelsen *dålig* i närstudiematerialet:

lägre betyg		högre betyg	
pojkar	flickor	pojkar	flickor
dålig	dum	ful	opassande
sorglig	jobbig	opassande	negativ
skadlig	fel	galen	olycklig
	konstig	befängd	låg
	fånig	horribel	absurd
	patetisk	traumatisk	omoralisk
	vulgär	förvrängd	ovärdig
			respektlös
			förnedrande

Tabell 5: Ord med betydelsen "dålig" i närstudiematerialet

Även i tabell 5 finns det ett antal ord som inte i sin grundbetydelse är synonyma med *dålig*, men som här används i överförd betydelse, t.ex. "fula ord", "kloning är *fel*", "det vore *olyckligt*", "det är *lågt* att" etc. Det finns också ett antal ord i kolumnen längst till höger som i sin grundbetydelse ligger närmare *otrevlig* eller *klandervärd* än *dålig* (t.ex. *förnedrande*, *omoralisk*), men som alla används för att mer precist beskriva på vilket sätt eleven tycker att en potentiell ny lag (som skulle legalisera månggifte) är *dålig*, vilket får räknas som deras grundbetydelse i sammanhanget.

Det finns tydliga skillnader i intensionsdjup bland adjektiven i tabell 5. Nyss nämnda *förnedrande* och *omoraliskt*, båda tagna ur texter med höga betyg skrivna av flickor, är goda exempel på ord med stort intensionsdjup. Även pojkarna med högre betyg använder flera relativt precisa adjektiv, såsom *traumatisk* och *förvrängd*, medan adjektiven ur texterna med lägre betyg i huvudsak är extensiva och alltså bär på relativt lite information, utom möjligen omdömet *vulgär* som normalt innefattar en specifikt sexuell dimension. Vad gäller stilnivå finns det också stora skillnader mellan uppsatserna med höga respektive låga betyg. Även om vissa av adjektiven i texterna med höga betyg också

ligger på en relativt vardaglig och talspråklig stilnivå (t.ex. *galen* och *låg*), så kan man säga att dessa texter generellt innehåller fler adjektiv av mer formell karaktär (t.ex. *befängd*, *horribel*, *absurd*) än texterna med lägre betyg (t.ex. *fånig*, *patetisk*, *sorglig*).

I fråga om könsskillnader verkar det i tabell 5 som om flickorna oftare baserar sina adjektiv på etiska och moraliska omdömen (t.ex. *vulgär*, *förnedrande*, *ovärdig*), medan pojkarnas är av mer saklig karaktär (t.ex. *skadlig*, *traumatisk*, *förvrängd*), men det kan utan tvekan vara så att åtminstone flickornas adjektiv i detta fall är starkt styrda av ämnet och inte egentligen visar på någon generell tendens i flickors adjektivbruk. Framför allt verkar det dock som om flickornas adjektiv (möjligen med undantag för *absurd*) i en högre grad än pojkarnas är av talspråklig karaktär, medan många av adjektiven i texterna med höga betyg skrivna av pojkar skulle verka något pompösa i vardagligt tal (t.ex. *befängd*, *horribel*). Även här är materialet emellertid inte tillräckligt för att uttala sig generellt.

Tabell 6, slutligen, innehåller ord som använts i betydelsen *bra* i närstudiematerialet:

lägre betyg		högre betyg	
pojkar	flickor	pojkar	flickor
bra	bra	bra	bra
glädjande	jättebra	skön	jättebra
	fin	kul	rolig
	vacker	rolig	underbar
	lycklig	god	perfekt
	spännande	fräck	positiv
	underbar	positiv	vacker
		underbar	vettig
		häpnadsväckande	stärkande
			spännande
			intresseväckande
			beundransvärd
			magisk

Tabell 6: Ord med betydelsen "bra" i närstudiematerialet

Tabell 6 innehåller flera adjektiv som i sin grundbetydelse inte är synonymt med *bra*, till exempel *fin*, *vacker* och *lycklig*, men ännu en gång är det så att eleverna använt dem i överförd betydelse (t.ex. "ett lyckligt ögonblick") på ett sätt som gör att de är mer eller mindre utbytbara mot ett *bra* och därför inkluderas i tabellen.

I tabell 6 kan man tydligt se att texterna med de högre betygen innehåller mer variation än de med lägre betyg. De adjektiv som

eleverna i den lägre betygsgruppen använt är, liksom i tabell 5, alla av relativt begränsat betydelsedjup, t.ex. *bra*, *fin* och *underbar*, till skillnad från vissa av de adjektiv som endast observerats i texterna med högre betyg, t.ex. *perfekt*, *beundransvärd* och *häpnadsväckande*. Vad gäller stilnivå kan man också säga att det finns en klar skillnad mellan de olika betygsnivåerna. Även om många av adjektiven tagna från uppsatserna med högre betyg är av avgjort vardaglig stil (t.ex. *fräck*, *kul*, *spännande*), så finns det också ett antal av mer formell stil (t.ex. *beundransvärd*, *positiv*, *intresseväckande*) som inte är representerade bland uppsatserna med lägre betyg.

Till skillnad från i tabell 5 skulle man i tabell 6 kunna säga att det är pojkarnas adjektiv som är överlag mer talspråksliknande (t.ex. *fräck*, *kul*), medan vissa av flickornas tycks mer präglade av skriftspråket (t.ex. *stärkande*, *beundransvärd*). Möjligen skulle man inom ramarna för eventuella könsbetingade skillnader även kunna påstå att pojkarnas adjektiv (med undantag för *underbar*) är mer känslomässigt avmätta, medan många av flickornas adjektiv har en klart känslomässig prägel (t.ex. *magisk*, *spännande*, *vacker*). Detta skulle i så fall eventuellt kunna relateras till vad som tidigare påtalats angående moraliskt baserade adjektiv i föregående tabell. Materialet är emellertid som redan påpekats alltför begränsat till sitt omfång för att kunna påstå någonting generellt angående könsmissiga variationer i elevers adjektivbruk utan vidare undersökningar.

5. Diskussion

I detta kapitel sammanfattas huvuddragen och de viktigaste fynden av undersökningen som presenteras i sin helhet i kapitel 4. Resultatens innebörd diskuteras dessutom i relation till de olika pedagogiska teorier och studier som introduceras i kapitel 2.3, och till den kontext som skolvärlden utgör.

5.1 Resultatens huvuddrag och vidare relevans

Här redovisas kortfattat de viktigaste av undersökningens fynd i en översiktlig och sammanfogad form, för att erbjuda en mer åskådlig bild av studien. Avsnittet består av tre delar, varav den första behandlar undersökningens mest övergripande resultat, den andra sammanfattar de skillnader i adjektivbruk som kunde utläsas specifikt i relation till betygsskillnader, och den tredje beskriver de olikheter som observerats i materialet mellan flickors och pojkars användning av adjektiv.

5.1.1 Adjektivbruket i materialet

Sammantaget visar studien att eleverna i materialet använder en relativt låg andel adjektiv i sin skriftliga produktion, i medel 5,4 % (se denna uppsats 4.1.1 tabell 1) gentemot de 5-10 % som uppskattas som normalt av *SAG2* (se denna uppsats 2.1.1). Detta kan ses i relation till att uppsatserna generellt har fått ganska låga betyg (endast fyra MVG och hela 24 IG bland totalt 145 texter), med tanke på att studien också visar på ett visst samband mellan ett lågt antal adjektiv och låga betyg (se vidare 5.1.2 nedan).

Eleverna använder sig vidare av adjektiv på ett relativt varierat vis såtillvida att texterna innehåller adjektiv av flera olika slag, däribland modala och substantiverade adjektiv, klassificerande adjektiv och adjektiv med sexusböjning, men på ett genomgående tämligen enkelt och enahanda sätt. De flesta av de substantiverade adjektiv som påträffades i materialet utgörs exempelvis av mer eller mindre vedertagna uttryck (t.ex. "det *förflutna*", "de *vuxna*") och bland de få modala adjektiv som observerades var funktionen nästan uteslutande bekräftande och understrykande (t.ex. "en *verklig* förändring") (se denna uppsats 4.1).

5.1.2 Betygsrelaterade skillnader

Enligt Hultman och Westman (1977, se denna uppsats 2.3.1) är det vanligt att man i skolan uppmuntrar eleverna att använda många adjektiv för att förbättra sitt skrivande, ett råd som de till viss del ifrågasätter. Deras studie visar att en hög andel adjektiv i textproduktionen är förknippat med högre betyg hos pojkar, men inte hos flickor. Även i den här studien är sambandet förvisso tydligare för pojkar (se denna uppsats 4.1.1 tabell 1), men kan i närstudien även urskiljas för flickor, även om den inte går igenom i samtliga betygsgrader (se denna uppsats 4.2.1 tabell 2). Detta stämmer också väl överens med vad Palmér och Östlund-Stjärnegårdh (2005, se denna uppsats 2.3.3) säger om vikten av ett utbyggt adjektivbruk för kvaliteten i elevtexter.

Denna studie visar dock också att det är av stor betydelse vilka slags adjektiv elever använder. Modala adjektiv är markant vanligare i texter med högre betyg än i texter med lägre betyg (se denna uppsats 4.1.3), och den stilistiska undersökningen visar att ett högre betyg också är förknippat med ett större intensionsdjup och en högre stilnivå hos adjektiven, samt med ett mer varierat språkbruk (se denna uppsats 4.2.3 tabell 4-6). Ett lyckat adjektivbruk innefattar alltså inte enbart en hög adjektivfrekvens, utan handlar också om hur precist och nyanserat eleven lyckas uttrycka sig, samt hur väl språket är anpassat till den skriftspråkliga formaliteten.

Även om värdering förvisso inte endast sker via adjektivbruket, kan man med tanke på adjektivens beskrivande funktion vidare se en viss koppling mellan Wiksten Folkeryds studie (2006, se denna uppsats 2.3.2), där högpresterande elever använder fler värderande resurser än lågpresterande, och den här studien, där elever med höga betyg använder en större andel adjektiv, och framför allt fler fristående adjektiv med större intensionsdjup, än elever med lägre betyg. Båda studierna pekar med andra ord på att ett högt betyg är förknippat med ett språkbruk präglad av uttrycksfullhet och engagemang, vilket får antas är just vad man vill åstadkomma när man, kanske alltför opreciserat, uppmuntrar elever att använda många adjektiv.

5.1.3 Könrelaterade skillnader

Vad gäller skillnader i adjektivbruket mellan pojkarna och flickorna i materialet, visar denna studie, i likhet med den i Hultman och Westmans *Gymnasistsvenska* (1977, se denna uppsats 2.3.1), att pojkarna använder

en något större andel adjektiv än vad flickorna gör. Flickorna använder dock långt fler modala adjektiv (se dena uppsats 4.1.3) och fler fristående och beskrivande adjektiv än pojkarna, vars adjektiv i större utsträckning är beroende av informationsflödet i texten (se denna uppsats 4.2.2 tabell 3). Framförallt är det i texterna med lägst betyg skrivna av pojkar som andelen självständigt beskrivande adjektiv är mycket låg, vilket intressant nog avspeglas i att just de lågpresterande pojkarna i Wiksten Folkeryds studie *Writing with an attitude* (2006, se denna uppsats 2.3.2) genomgripande använde långt mindre uttryck för värdering än övriga elever.

Inga tydliga skillnader mellan flickors och pojkars texter observeras vad gäller stilnivå eller intensionsdjup hos adjektiven i materialet. Däremot finns det vissa indikationer på att flickorna använder mer känslobetonaade adjektiv än pojkarna (se denna uppsats 4.3.2), och vidare studier skulle vara värdefulla för att se om så skulle kunna vara fallet.

5.2 Didaktiska implikationer

Här diskuteras slutligen undersökningsresultatens relevans för lärande och undervisning i gymnasieskolan, samt vikten av att aktivt arbeta för att utveckla elevers språkliga säkerhet och stilistiska förmåga.

5.2.1 Ett utvecklat språkbruk

Baserat på resultaten av denna studie kan man kunna säga att det råd som Hultman och Westman (1977, se denna uppsats 2.3.1) menar traditionellt ges till elever att använda många adjektiv i sina texter inte är alldeles felaktigt, men att det kan behöva preciseras något. De drag som verkar vara starkast förknippat med höga betyg är kopplade till adjektivens stilistiska dimensioner, som till exempel stilnivå och intensionsdjup. Ett adjektivbruk som innefattar många fristående adjektiv och som dessutom är varierat och precist och håller en stil som inte uppfattas som talspråkig är enligt studien kännetecknande för texter som premieras i skolan.

Adjektivbruket utgör emellertid endast en liten del av elevers skrivförmåga, och man kan anta att de skrivråd som enligt den här studien bör gälla för adjektiv också gäller för andra delar av språkbruket. Ett varierat, precist och korrekt språk är sällan till nackdel,

vare sig i skolan eller i samhället i övrigt. Wiksten Folkeryd (2006, se denna uppsats 2.3.2) menar dock att elever, och särskilt elever med lägre betyg, har svårt för att diskutera texter, vilket tyder på en bristande kunskap om hur texter är uppbyggda och hur de fungerar. Kanske kan det vara så att undervisning om stilistik och texters olika delar är ett eftersatt område i skolan, och kunde förbättras för att erbjuda elever bättre möjligheter att utveckla sitt språkbruk och lära sig att förmedla sig på ett välanpassat och mer effektivt vis.

5.2.2 Skriva uppsats

Viktigt att påpeka är också att olika typer av text kännetecknas av olika stil, både vad gäller adjektiv och andra språkliga element. Författarna till *Gymnasistsvenska*, Hultman och Westman (1977, se denna uppsats 2.3.1), betonar vikten av att anpassa stilen i den skriftliga produktionen till den aktuella textarten, t.ex. tidningsnotis, debattartikel etc. Palmér och Östlund-Stjärnegårdh menar också i *Bedömning av elevtext* (2005, se denna uppsats 2.3.3) att elevtexters kvalitet i grunden bestäms av hur väl texten är anpassad till sitt syfte.

De flesta av uppsatserna i materialet är relativt personligt hållna och rör sig mellan berättande, utredande och argumenterade text, men tycks ofta sakna ett preciserat syfte. Kanske skulle man kunna räkna merparten av dem till den genre som Palmér och Östlund-Stjärnegårdh kallar för ”skoluppsats”, och vars huvudsakliga syfte är att bli läst och betygssatt av läraren. Om det är så som Wiksten Folkeryd (2006, se denna uppsats 2.3.2) påstår, att elever ofta saknar kännedom om texters olika syften och utformning, är det knappast heller förvånande.

Jag tror att det är viktigt för elevers skrivförmåga att de förstår att skrivande är en kulturell aktivitet som praktiseras inom sociala ramar, vilka man behöver ha kännedom om för att på ett bra sätt kunna delta i olika autentiska skriftgemenskaper utanför skolan. Enda sättet att uppnå denna kännedom tror jag är att kombinera explicit information om olika specifika textdrag med praktisk erfarenhet av olika stilar. Det är min mening att man i skolan bör arbeta aktivt för att öka elevernas stilistiska säkerhet, både vad gäller adjektivbruket och andra språkliga dimensioner, med tanke på den stora vikt som samhället fäster vid förmågan att uttrycka sig skriftligt.

Litteratur

- Bolander, Maria 2005. *Funktionell svensk grammatik*. Stockholm: Liber
- Cassirer, Peter 2003. *Stil, stilistik och stilanalys*. Stockholm: Natur & Kultur
- Ekberg, Lena (red.) 2007. *Språket hos ungdomar i en flerspråkig miljö i Malmö* (Nordlund 27). Lund: Nordiska språk, Språk- och Litteraturcentrum, Lunds Universitet
- Ganuza, Natalia 2008. *Syntactic Variation in the Swedish of Adolescents in Multilingual Urban settings: Subject-verb Order in Declaratives, Questions and Subordinate Clauses*. Stockholm: Centre for Research on Bilingualism, Stockholm University
- Hultman, Tor G. 2003. *Svenska Akademiens Språklära*. Stockholm: Svenska Akademien
- Hultman, Tor G.; Westman, Margareta 1977. *Gymnasistsvenska*. Lund: LiberLäromedel
- Palmér, Anne; Östlund-Stjärnegårdh, Eva 2005. *Bedömning av elevtext: En modell för analys*. Stockholm: Natur & Kultur
- Teleman, Ulf; Hellberg, Staffan; Andersson, Erik 1999. *Svenska Akademiens Grammatik*, andra bandet. Stockholm: Svenska Akademien
- Tingsell, Sofia 2007. *Reflexivt och personligt pronomen: Anaforisk syftning hos ungdomar i flerspråkiga storstadsmiljöer*. Göteborg: Institutionen för Svenska språket, Göteborgs Universitet
- Wiksten Folkeryd, Jenny 2006. *Writing with an attitude: Appraisal and student texts in the school subject of Swedish*. Uppsala: Department of Linguistics and Philology, Uppsala University

Elektroniska resurser

- ISA 2008. http://hum.gu.se/institutioner/svenska-spraket/isa/verk/-projekt/pag/pg_forsk2 (Åtkomst 2008-11-20)